

תמר רותם

ל ו היה ים כירושלים, האם היו תושביה חייכניים יותר? האם ההור הנרי ראה של בתי האבן והחומות, ואותה תחושה כבדה וסגירות שעליהן מעידים רבים מהמבקרים בעיר, היו מתמוססים? האם יותר בהונות בסנדלים היו פוסעות על מדרכות העיר המתחרדת? הסופרת והמחזאית הניאלה כרמי מצטרפת לתרגיל המחשבתי הזה בקלילות. אחרי הכל, הספר החדש שלה, "ירושלים על הים" (ובל ויריעות אחרונות), הוא פנטסיה על הנושא. היא משוכנעת ש"ים היה מכניס איזו קלות דעת לעיה קצת קיאקים, גלשני רוח, בשבת בבוקר כשאין מה לעשות, מה יש?" היא מחייכת. ומרסיפה: "רציתי לתת נגיחה קלה לירושלים".

פינת הילד

תוך כדי דיבור על כך נזכרת כרמי בספר "הקלברי פיין" שכל ההתרחשות בו היא במורד נהר: "אם לא היה המיססיסיפי, הספר לא היה אותו דבר". ומסכמת: "אין מה לדבר, יש כאן מחסור באגמים, במים. יש פה יובש, תרתי משמע. אגמים מרחיבים את הדעות ומעניקים מרחב נשימה".
לכרמי שלושה ילדים בוגרים והיא גרה ביישוב מחוץ לירושלים. לפני כן התגוררה במשך שנים נכמה כתובות ברחבי העיר, סמוך לאתרים המוכרים בספר. אך היא מודה ש"אני מדברת כאן עדיין בתור תל-אביבית שגולה כמה רחובות מהים.

איור של הלה חבקין מתוך "ירושלים על ים". נגיחה קלה לעיר הבירה

איור של הלה חבקין מתוך "ירושלים על ים". נגיחה קלה לעיר הבירה

תשובה, אבל זה ברוח הרי מה יכול להיות להם נגד הים? היא לא אמרה נואש, ולב סוף הספר יצא לאור, עם המחסום בטבור. מי שמכירים את מכלול יצירתה של כרמי, יודעים שמודעות פוליטית היא אש תמיד בקרבה, לא פחות מהרחף ליצירה. ב-2011, כשראתה אור היצירה האחרונה שלה, הנובלה "עוים" (המיועדת למבוגר ימים), כתב המבקר עומרי הרצוג ב"הארץ": "דניאלה כרמי היא סופרת פוליטית, במובן הרחוף והמיידני ביותר של המושג... היא לא מציעה נחמה, וגם לא תקווה, בדיוק כשם שהמציאות אינה ממהרת להציע אותן. הכתיבה שלה היא עבודת מוסר". לדבריו, כרמי מצליחה "ליצור ולשחרר רגשות של חמלה וחרדה בתוך חיי יום-יום, שבהם הבן עת רגשות כאלו עלולה לערער את האזרח ולהוציא אותו מאיזון ומשיחיו משקל".

כרמי אומרת: "לרוב אני לא אוהבת ספרים שאין בהם נקודת אור. אבל ב'עוים' הרגשתי שלא יכולתי לייפות שום דבר. לא יכולתי למצוא תקווה במצב של הברואים. בעיני זו מטפורה לכל המצב של עוול מתמשך ושחיתות".

לדבריה, מפעם לפעם, כשהמציאות

גונדולה במגרש הרוסים

מה היה קורה לו היה ים בירושלים? הסופרת דניאלה כרמי, המציגה את הפנטסיה הזאת בספרה החדש לילדי הגן, "ירושלים על הים", אינה מהססת לשלב בו, לצד הקסם, גם את החומה ופלטטינים במחסום. את ההשראה, היא מספרת, קיבלה מציור של רבין על סקייטבורד שצייר נכדה

בתוך רוצים לעבור לכאן, וקצין חוסם להם את הדרך". אך הנה נהרות של מים מתפשטים ובכוח זרימתם הכל משתנה. הכל זורם. "האנשים שעמרו צפופים בתור מתפורים ועולים על / קרשים וקורות עץ ומפליגים משם / הקצין הופך את המחסום שנעקר לתורן, והחייילים בונים להם סביב התורן רפסודה גדולה ויוצאים אל הים". גם את ההתפתחות הזאת מחייה חבקין. כמה פשוט. או בלשון קורא בן 11: "מגניב".

גם ללא חזון אחרית הימים הזה, די בה זכרת המחסום כדי שהספר יהיה לצנינים בעיני חלק מהוצאות הספרים, סבורה כרמי. "שאלת, זה העניין? לא בדיוק קיבלתי

מאוד המתרחשת לקראת אמצע הספר ומהווה מעין צרימה בגן עדן שעל הים המתואר בו. מיד אחרי שיוט בכוחל המ" ערכי ולמרגלות כנסייה במגרש הרוסים, מיד לאחר שגונדולה נראית כמלוא וזהרה הזהבי על המים, ובניגוד גמור למראות הקודמים - נצפה מחזה בלתי פנטסטי בעליל. על כביש יבש במרחק עומדים גברים בטור ארוך, שקיות בידיהם. הם מוקפים בגדר תיל וחומה שדומה לזו הניצבת במזרח העיר.

חבקין מציירת את הגברים במחסום באופן ריאליסטי למדי, לא מרככת, בהתאם לתיאור: "אנשים ממזרח העיר עומדים

של הווידוס לייצר ולהורים מים, יש מאין. בן רגע, בין המגור של עמק המצלבה למור זיאון ישראל נקווה אגם כחול.

כרמי גמרה לכתוב את הספר לפני שלוש שנים - "כבר אז היה צריך ים", היא מציינת בפנים חתומות - והוא איר לזה" ליא בידי הלה חבקין, אבל אז החל לנודד ללא הצלחה בין הוצאות ספרים. נדרש זמן עד שלבסוף הוצאת בבל וידיעות אחרונות התלהבו ממנו והחליטו להוציאו לאור. "אף אחד לא רצה אותו", אומרת כרמי, קולה לא מסגיר טרזניה. כשאני תמהה מדוע, היא מושכת בכתפיה.

תשובה אפשרית היא סצינה מפתיעה

היינו הולכים לים מהבית, יחפים". בספר החדש שלה, המיועד לילדי גן, היא חזרה לא רק לים, אלא גם לאווירה הקיץ הקליל לה של תל אביב - והעבירה אותה לנופי ירושלים. לרחובות תל אביב כבר הקדישה ספר ב-2002: "מסע על קורקינט" (עם ערי בר). "ואז התבקש ספר על ירושלים", היא אומרת. כנראה התבקש גם לחרוג הפעם מהמציאות.

בסיפור הדמיוני הזה, אח ואחות יוצאים לסייר בחוצות ירושלים עם המטפלת הררי מגייה שלהם, אריקה, בעקבות יצור חביב וכחול - וירוס מחשב. כשהשלושה מגיעים לעמק המצלבה, מתגלה היכולת הפלאית

ספר ילדים חדש בהוצאת עם עובד

גַם לַיֶרֶחַ יֵשׁ גַּמּוֹת תָּן

מאת שלומית כהן-אסיף
איורים גיל-לי אלון-קוריאל

קובץ שירים ליריים-פיוטיים הלוקחים את הקורא למקום אחר, רחוק אך גם קרוב, כואב אך גם משעשע. שלומית כהן-אסיף כלת פרס ביאליק (2010) וכלת פרס אקו"ם על מפעל חיים (1995). מן היוצרות האהובות על ילדים ועל מבוגרים. גיל-לי אלון-קוריאל מן המובילות בתחום האיור בארץ. זכתה בפרסים רבים, ובהם פרס מוזאון ישראל.

יש לי שמש משלי
חוצץ מהשמש בחוצץ.
היא מתכת אלי
קשמתוק לי או חמוץ.
קשהיא נקנסת
אור נקנס פנימה,
לשמש שלי קוראים
אמא.

משמאל: מתוך ההצגה "סמיר ויונתן על כוכב מאדים". יחסים טבעיים בין ילדים

צילום: גראר אלון

דניאלה כרמי (משמאל): "לכתוב על ים בירושלים, ולא לספר על הסוד האפל של העיר? זה נראה לי בלתי אפשרי. רציתי לסמן את העובדה שהעיר נצורה לאנשים מסוימים"

צילום: דניאל צ'צ'יק

סתירה בעיניי, אומרת כרמי. "סתירה בין האנושיות שמתהדרים בה ובין העובדה שלא רוצים לדעת מה קורה בגדה ובעזה. רציתי שיכירו את הטבעיות ביחסים בין ילדים, וגם להציג חברה מורכבת שיש בה גם ילד גזען".

"בפיצוץ ברחוב אהלן", בתם של אב ערבי ואם יהודייה מספרת בגוף ראשון על מעצר אביה. "פשוט רציתי שילדה תספר איך היא מרגישה", אומרת כרמי. "בשבילה זה אבא שלה, מה אכפת לה אם הוא ערבי?" "סמיר ויונתן" תורגם לש" פות רבות, בהן תאית; זהו ספר הילדים הישראלי הראשון שתורגם לשפה זו. שני הספרים גם עובדו למהוות.

"החל בגיל 11 או 12, לפעמים קצת קר"

כרכי הספרים שלה ובתוכם מתחילה להיכבד, היא כותבת ספר לילדים. "שם אני לוקחת חופש. מספר ילדים בא לך ביום אחד ואת כותבת. משהו כובש אותך. את צריכה להרגיש הדיפת כוח. הרי אפשר ברגע לכתוב ספר ילדים, אבל זה קורה רק כש משהו באמת סוחף אותך, ואת רוצה לממש את זה פתאום. זה לא קורה לי הרבה". עד היום כתבה כמה ספרי פעוטות, ביניהם "היפופוטמים על הגג" (הקיבוץ המאוחד), שלרבריה נכתב בעקבות חלום.

בצד ספרי המבוגרים והמהוות שהיא כורכת, כרמי נוהה בעיקר אחר כתיבה לנוער. שני ספרים כאלה, שעל אף ההתייחסות למציאות הפוליטית וכו לפופולריות רבה, הם "הפיצוץ ברחוב אהלן" (כתור) ו"סמיר ויונתן על כוכב מאדים" (הקיבוץ המאוחד). בשניהם המספרים הם ערבים, ילדים רגילים, שם, שהקוראים מתוודעים לתחושות הכי עמוקות שלהם. "בפיצוץ ברחוב אהלן" זו נטשה, בת למשפחה מעורבת, "בסמיר ויונתן" זהו סמיר, ילד מהגרה השוהה לבדו במחלקת הילדים של בית חולים ישראלי. הסיפור הוא על התחברותו לשאר הילדים ובמיוחד לאחד מהם, יונתן.

"הרעיון הזה שמטפלים כל כך יפה ביי לך פלסטיני שמגיע לבית חולים, ואחר כך כשהוא גדל הוא נעשה חשוד מראש - זו

רם, יש כבר אפשרות לקחת את הנערה או הנער לאיזשהו מסע", אומרת כרמי, "ומ" בחינה זאת, זה דומה מאוד בעיני לכתובה למבוגרים. אולי יש רק תחושה של אחריות רבה יותר. כמו שקורצ'אק ציין בספר היפה שלו 'כאשר אשוב ואהיה קטן', בכתובה לילדים או לנוער אין מה להתכופף כדי להגיע אל הילדים, להיפך, צריך לעמוד על קצות האצבעות כדי להגיע למקום שבו הם נמצאים. בספר שלו, המספר תורו שוב להיות ילד, ואז יש לו היתרון שאת עולם המבוגרים הוא כבר מכיר, אבל הוא יכול שוב ליהנות ממה ששכח על קיומו כשהיה למבוגר, כמו למשל ליהנות משלג ראשון.

צות האלה, זה מה שחיוק למשל את התחור שה העולם הוא אחד, בניגוד להישענות על ספרות מקור בעיקר, כילד או כנעה, שסוגרת אותך בתוך בועה מקומית. משהו מהטעם שהוא היא רוצה להחזיר בכתובתה על גיבורים אחרים ופחות מוכרים.

ספריה מן הסוג הזה עברו תהליך קבלה מורכב. את "הפיצוץ ברחוב אהלן", שראה אור בשנות ה-80, הביאה לכתור עורכת עצמאית, עדה תמיר. "בהתחלה הם לא רצו את זה בהוצאה", מספרת כרמי, "והיא נאלצה להיאבק. היא אמרה שאם לא, היא תיקח את זה למסדה. היא היתה אשה יוצאת דופן. עד היום מוציאים את הספר הזה בשמחה רבה".

כמה שנים אחרי שפורסם, עובד הספר להצגה בתיאטרון לילדים ונוער של אורינה פורת. בתחילה התקבלה ההצגה בה תלהבות, היא רצה בהצלחה במשך שנה, אבל שר החינוך או יצחק נבון התערב והורידו אותה מהבמה. "התפלאתי שר" ווקא הוא, שהיה איש פתוח, גרם לכך", אומרת כרמי. היא מספרת שלפני שהחליט על הצעד הדרסטי הזה, כינס נבון מורים ומורות לצפות בהצגה בתיאטרון ירושלים ולאחר מכן התקיים דיון. כרמי באה לכינסו באלמוניות גמורה. המורים קיבלו את ההצגה בתשואות, אבל "דעתו של נבון לא היתה נוחה מנישואי התערבות שמיזעורה, היא אומרת. בהמשך גם היה מאבק של מורים להכניס את "הפיצוץ ברחוב אהלן" לרשימת ההמלצות על הספרים. הם הצליחו.

נדיירים ספרי הילדים שמתייחסים למציאות הפוליטית ולסכסוך, אבל כרמי מר"כחה שסיפור טוב וכתובה איכותית יכולים להסיר את המכשול הזה. "כשהספר 'סמיר ויונתן' תורגם ליפנית, זקן בן 80 כתב למי תרגמת שהוא חוזר לילדות", היא מספרת. "נזכרתי מה זה להיות ילד", כתב. חשבת, מה לו ולאגדה על הילד מהגרה שנמצא בבית חולים ישראלי, אבל מה שהוא מצא בו זו הילדות".

מבחינתה, אי אפשר אחרת. למרות החופש שהיא נוטלת בכתובה לילדים, היא תמיד נשארת נאמנה לצו פנימי של מוסר. היא תמיד חתרנית. "לכתוב על ים בירושלים, ולא להתייחס לכניסות לעיר? זה נראה לי בלתי אפשרי", היא אומרת. "הרי מה זו הירושלים הזו, מה החומה הזו מסביבה? רציתי לסמן את העובדה שהעיר נצורה לאנשים מסוימים. זו לא באמת עיר שיושבת על גדות התמוזה".

כרמי מספרת שלא מזמן ראתה ליד גן החיות התנ"כי שלושה אנשים שדיהם אווקות בגבם לקיה. "אלה מראות שאת לא רואה בתל אביב. אם את נעצרת להסתכל, את חשודה בעצמך. תארי לך שת"ספרי על הים ולא תספרי על הסוד האפל של העיר? זה המעט שאני יכולה לעשות, לספר גם על זה".

ההתלבטות אם להזכיר את מציאות הסכסוך בספר פעוטות קיימת, לרבריה, אך עמדתה ברורה. "את שואלת את עצמך. בכל זאת, הקורא צעיר. אבל גם ילד בן ארבע צריך לקבל תמונת עולם. הוא צריך להבין מה יש סביבו. מצד אחד, בגיל הזה חשוב להקיף את הילד בדברים חיוביים, זה בונה אותו. ילד באופן טבעי מחפש לא ריב ולא מרוץ. רק מאוחר יותר אפשר להפעיל חתרנות. אבל מצד שני, אי אפשר לא להראות את הקוץ הזה באמצע העיר".

את ההשראה לכוח המרפא של הים קיבלה מאחד מנכדיה (יש לה שבעה). לקראת יום השנה לרצח יצחק רבין, ביקש ממנה הילד לספר לו עליו ועל הרצח שלו. "תיארת לי את הרחבה, את המדרגות, והוא הלך וצייר את רבין יורד במדרגות באמצעות סקייטבורד, ראשו מסובב לאחור ובתוך בועת קומיקס שיוצאת לו מהפה כתוב 'ביי ביי עמיר'. הוא בעצם העניק לו את הסקייטבורד כדי להינצל". הפתרון של הילד מצא חן בעיניה ונתן לה השראה לירושלים המפויסת שעל הים. בינתיים רק בפנטסיה.